

JOAQUIM CARBÓ
La imaginació al servei dels lectors

JOSEP MARIA ALOY BOSCH

Si anem als orígens i comencem des del principi, parlar de Joaquim Carbó és parlar també de Josep Vallverdú, de Sebastià Sorribas, d'Emili Teixidor... és a dir, és parlar d'un grup molt reduït d'escriptors que van tenir la gosadia d'escriure literatura per a joves en un moment en què infants i joves pràcticament no tenien què llegir i en uns moments en els quals fer això podia suposar tenir problemes ja que una de les principals característiques de l'època era la marginació flagrant i visceral del català dins d'un règim dictatorial anomenat franquisme.

Si hagués de posar una data que marqués l'inici d'allò que s'ha anomenat la represa cultural del país, aquesta data seria el 1960, any en què Josep Vallverdú publica la seva primera novel·la d'aventures *El venedor de peixos* i que ha esdevingut el punt de partida i un referent imprescindible per abordar l'evolució de la literatura catalana per a gent jove després de la figura mítica de Folch i Torres. *El venedor de peixos* va esdevenir com un tret de sortida enmig d'aquella grisor que es venia arrossegant des de feia temps.

Fou el mateix Vallverdú qui cinc anys més tard hi va tornar amb una altra novel·la, *Trampa sota les aigües*, guanyadora del primer premi Joaquim Ruyra. I un any més tard, el 1966, va ser quan Joaquim Carbó va decidir escriure la seva primera novel·la *La casa sota la sorra*, alhora que Sebastià Sorribas s'estrenava també amb *El zoo d'en Pitus*. El 1967 l'Emili Teixidor publicava *El soldat plantat* i la cosa ja no va tenir aturador. D'aquell grupet d'escriptors, herois entossudits i convençuts, que es podien comptar amb els dits d'una sola mà, hem passat, quaranta-nou anys més tard, a una nòmina que supera els vuit-cents autors i tants o més il·lustradors.

Però no ens avancem: l'any 1961, un any després d'aquella primera novel·la de Vallverdú, un fet bastant insòlit per no dir únic i excepcional, és celebrat com una festa per a les lletres infantils i juvenils. Em refereixo a l'aparició de la revista *Cavall Fort* on els escriptors esmentats i molts d'altres troben de mica en mica una excel·lent tribuna per col·laborar a la difusió de la llengua i de la literatura en català. Pel que fa al nostre escriptor, Joaquim Carbó, l'aparició de *Cavall Fort* suposa la seva incorporació immediata, definitiva i molt particular en la trajectòria d'aquesta revista, col·laboració que encara ara perdura i jo diria que amb la mateixa intensitat i il·lusió de sempre. Hi va haver, encara, altres esdeveniments prou importants en aquesta represa cultural, per exemple, la creació de l'editorial La Galera, l'any 1963, que fou l'editorial que va permetre la publicació i la difusió de tota aquesta nova literatura i alhora, l'editorial que va crear el premi Folch i Torres de novel·les per nois i noies que Carbó va guanyar

l'any 1969 amb la novel·la *I tu què hi fas aquí?*

Aquesta sèrie d'homes, deixeu-m'ho dir així, que trasbalsaren el país i van fer una aportació de tanta transcendència, malgrat que ells també diguin que ho feien perquè s'ho passaven bé, no han rebut encara, a hores d'ara, un reconeixement oficial i l'homenatge que com a col·lectiu es mereixen. Aquesta sèrie d'escriptors, que han estat grans vivificadors de la llengua i creadors d'un planter de llengua nova, no tenen encara cap carrer al seu nom ni són tractats amb la sensibilitat i l'agraïment que es mereixen i que no dubto gens que en qualsevol altre país, sobretot europeu, tindrien. És responsabilitat de tots reconèixer i homenatjar aquells que han dedicat una bona part del seu temps i del seu saber a influir positivament en la gent jove del seu país. I una forma d'homenatjar-los, sinó la millor, és afavorir la lectura de la seva obra.

Joaquim Carbó i la seva obra

Si de Josep Vallverdú he dit que és el degà i el punt de partida d'aquesta ingent producció literària, d'en Joaquim Carbó diré que ha estat un dels més imprescindibles. A part de ser un escriptor de pes, de pes literari, és clar, és un excel·lent conversador, incombustible i incansable, un treballador infatigable, i una persona enormement afable, que no té mai un no per a ningú.

Per tant, no exagero si dic que Joaquim Carbó és una personalitat excepcional. Nascut a Caldes de Malavella el 24 d'agost de l'any 1932, és actualment, un dels escriptors més prolífics –sumen ja una vuitantena les seves narracions per a joves- i és, és clar, un dels més llegits per aquest públic. Un escriptor que malgrat que ha estat encasellat en l'apartat de literatura infantil i juvenil compta amb una vintena llarga d'altres publicacions per a adults.

En una entrevista amb Marta Nadal a la revista Serra d'Or, el setembre de 1988, Carbó defuig definir-se com a intel·lectual o com a universitari i opta per qualificar-se d'escriptor utilitari. “Em penso que seria dolent –diu- d'escriure només per a un públic infantil i juvenil... és bo que l'escriptor participi de tots dos àmbits literaris, el dels joves i el dels adults”.

Una producció molt àmplia i diversa i un bon seguit de premis literaris i de reconeixements són el testimoni i el producte d'una vitalitat incansable al servei dels lectors. La seva passió per les lletres i per la lectura vénen ja de molt jove. Carbó recorda que sempre havia llegit molt perquè li agradava i “perquè, de petit, -diu- vaig tenir la sort de ser veí de la Maria Novell, bibliotecària i llicenciada en Filosofia, una dona d'empenta que en acabar la guerra es va dedicar a fer classes particulars. Posseïa una biblioteca força important i em deixava entrar i sortir com si fos casa meva”.

Iniciat, literàriament, com a escriptor per a adults, la voluntat de servei a les necessitats culturals del país, que ja he esmentat, el van portar a escriure també per a nois i noies i l'any 1965, com ja he dit, va escriure *La casa sota la sorra*, una novel·la d'aventures autèntiques que tenien lloc en terres del continent africà, protagonitzades per un jove català i que va presentar al premi Joaquim Ruyra de novel·la juvenil. Tot i que el jurat no la va premiar, l'editorial Estela la va publicar i al cap dels anys la novel·la s'ha convertit en un èxit clamorós i un dels més espectaculars de la literatura per a joves.

Editada 75 vegades (75!), doncs, *La casa sota la sorra* ha estat també publicada en còmic i els lectors, sobretot a les escoles, la continuen llegint. La novel·la és la primera d'una sèrie de “cases” que han convertit a Carbó en “un

mestre d'obres" -segons paraules de la crítica Guadalupe Ortiz. Aquest conjunt de cases, construïdes de mica en mica, configuren un espai, com una mena d'urbanització literària, a l'entorn de dos famosos personatges joves, Pere Vidal i Henri Balua.

A partir de *La casa sota la sorra*, Joaquim Carbó, ja no ha parat d'escriure. L'any 1969 guanya el premi Folch i Torres amb la novel·la *I tu, què hi fas aquí?* (La Galera, 1970) i, al mateix temps, publica una altra de les seves novel·les més celebrades: *La colla dels deu* (La Galera, 1969) que s'afegí a la sèrie de novel·les de colla que just aleshores iniciava una saludable singladura i que anaven destinades sobretot als escolars.

Carbó ha escrit repetides vegades sobre un mateix tema o uns mateixos personatges. Així, l'any 1977, amb els protagonistes de la Colla dels deu, escriu i publica *L'home de Munic* (La Galera), alhora que crea un nou personatge que dona nom a la novel·la *En Felip Marlot* (PAM, 1979) que tindrà una segona part en *Un altre Felip Marlot, si us plau* (PAM, 1983), una tercera amb *El rock de Felip Marlot* (PAM, 1992) i encara una quarta amb *Felip Marlot i les joies*, (Barcanova, 2004).

També al 1982 hi ha una nova casa: *La casa sobre el gel* (Laia, 1982), que li suposa guanyar, ara sí, el premi Joaquim Ruyra i al 1989, una nova casa, *La casa sota el mar* (Laia). Havia obtingut ja al 1980, el premi Crítica Serra d'Or per *Calidoscopi de l'aigua i del sol* (La Magrana, 1979) i el Premi de la Generalitat, l'any 1981, al millor conte infantil per *L'ocell meravellós* (PAM, 1981). L'any 1985, *En Miquel sobre l'asfalt* (La Galera, 1986) s'enduu el premi Guillem Cifré de Colònia.

Joaquim Carbó ha escrit molt i de tot. No vull omplir-vos de títols per no fer-me massa pesat. Però és inevitable fer un petit recorregut per la seva obra per copsar-ne l'envergadura, la diversitat i la solidesa. Per exemple, *El dia que en Cecili es va perdre* (Cruïlla, 1985), una divertida història plena d'ironia; *El zoo a casa* (PAM, 1975); *Operació Borinot* (La Magrana, 1983); *La màgia del temps* (PAM, 1980) una de les novel·les més estimades pel seu autor i que si fos un llibre més conegut entre els mestres seria utilitzat com a eina didàctica a l'escola, per estimular la passió literària dels alumnes joves.

Altres obres que mostren d'una banda, la vitalitat i l'empenta de sempre i un mestratge en l'art narratiu i una gran qualitat literària, de l'altra són: *El vol del colom* (Columna, 1989); *Interfase amb mosca* (Barcanova, 1991) que va aconseguir el premi Crítica Serra d'Or l'any 1991 i que, al meu gust, és una de les millors novel·les seves; també *El cant de l'esperver* (Cruïlla, 1997) és una obra molt interessant sobre la guerra civil...

Carbó ha estat un escriptor infatigable. Només cal veure tot el que va publicar en un sol any, el 1998: *La casa sobre les mines* (Columna) que és el vuitè volum de les cèlebres aventures d'en Pere Vidal i en Henry Balua; *Bon dia, Tina* (Edebé), un exemple de com no calen grans arguments per a escriure una bona narració; *L'home que es va aturar davant de casa* (La Galera) i encara tres contes sobre la malaltia d'Alzheimer, un encàrrec de la Fundació «La Caixa», per tal de sensibilitzar els nens sobre un tema que normalment s'ha volgut amagar i que l'escriptor tracta amb una naturalitat i tendresa admirables.

Un doll inesgotable d'idees

Joaquim Carbó és un volcà en constant activitat. I no exagero. Treballador

apassionat i un conversador incansable disposat sempre a servir tothom. Afable, delicat i senzill. Darrera el doll inesgotable d'idees -“un escriptor sense idees ja pot llançar el barret al foc”, com diu ell mateix- i darrere de tots els seus personatges s'hi troba sempre un esqueix del propi autor: “quan faig una novel·la per a nois i noies –diu- m'ho passo molt bé perquè m'hi vinculo jo; revisc el cinema que m'havia empassat els dissabtes a la tarda i també tots els llibres d'aventures que havia llegit”.

Carbó ha estat sempre un escriptor preocupat perquè el relat interessi de veritat al lector. Moltes de les històries que ell ha novel·lat són històries derivades d'un fet real, normalment amb un fort contingut humà i amb unes actituds ètiques molt marcades. No és gens difícil de trobar-hi posicions a favor de la llibertat, la solidaritat, l'ecologia i el respecte a totes les manifestacions de la vida. A part d'això, sap utilitzar molt bé la ironia, l'humor i la jovialitat per transmetre millor el seu missatge. S'ha dit, de Carbó, que és un escriptor documental que encomana la curiositat per a conèixer la realitat.

Les seves novel·les transmeten vitalitat i estimulen al lector, fent-lo vibrar i engrescant-lo a actuar i a prendre iniciatives positives, per recuperar tot allò que abans era vàlid i ara potser no es porta simplement perquè altres coses no tan vàlides o no tan necessàries han passat a ocupar el seu lloc. Carbó s'entossudeix a presentar personatges i actituds crítiques i madures i es resisteix a acceptar una vida dirigida al consumisme, la frivolitat i a l'individualisme, com es resisteix també de manera declarada a rebaixar el nivell dels continguts de les seves narracions i el nivell de qualitat literària a favor d'una major simplicitat i superficialitat.

Carbó és un escriptor molt conegut i té amics arreu que sempre parlen molt bé d'ell: “Carbó és, segurament,-diu Ignasi Riera- un dels autors més llegits a Catalunya: *La casa sota la sorra* deu ser un dels llibres més venuts de la història del llibre en català. I si preguntes a un jove català: «Qui és en Joaquim Carbó?», et dirà: «L'amic d'en Pere Vidal!», que és el personatge per antonomàsia, un model atípic, ric, de catalanitat poc carrinclona, feta d'iniciatives, de traça, de coratge, d'imaginació. Un personatge que, ben a l'inrevés del que passa amb els altres herois juvenils, no és petulant i creu en la solidaritat indispensable, en els companys, en els altres...”

Malgrat tot, Joaquim Carbó, terriblement humil, manifesta que troba estrany que algú entri a una llibreria per comprar un llibre seu. I és que Joaquim Carbó, més que escriptor, és un militant convençut de la literatura per a joves i ha seguit sempre posant tota aquesta eufòria creativa al servei d'aquesta literatura i d'aquests joves.

Objectiu principal: crear lectors

La major part de les inquietuds i preocupacions d'en Joaquim Carbó està centrada a trobar la manera perquè la gent jove llegeixi i llegeixi llibres de qualitat. En les converses que he tingut amb ell, sobretot a través del correu electrònic, en els articles que li he llegit i en algunes xerrades o presentacions de llibres que ha fet, el tema principal gira tothora a l'entorn d'aquest objectiu.

Irònic i amb un deix d'escepticisme, Carbó ha sabut consolidar una trajectòria molt sòlida davant la qual cal treure's el barret. Carbó ha arribat tossudament allà on potser no pretenia arribar: a ser un referent d'una literatura, d'una llengua i d'un país on desgraciadament no tots són tan tossuts ni estan tan

sensibilitzats per la cultura i les lletres. Joaquim Carbó és una lliçó per a tots plegats.

Anàlisi de tres narracions de Joaquim Carbó

- *L'Ocell Meravellós*
Il·lustracions de Montse Ginesta
Primera edició: PAM, 1981
Lynx, 2004 (Ales esteses, 3) (A partir dels set anys)
(Premi de la Generalitat al millor conte de l'any 1981)
- *El gos del metro*
Il·lustracions de Fina Rifà
Cruïlla, 2003 (El Vaixell de Vapor, blau, 111) (87 pp.)
- *La colla dels 10*
Il·lustracions d'Isidre Monés
La Galera, 1969 (Els Grumets de la Galera) (134 pp.)

Anàlisi i observacions

1. L'ús del llenguatge

El llenguatge és un dels ingredients més destacables de la literatura de Joaquim Carbó a qui agrada treballar la llengua ja utilitzant freses fetes, dites i refranys diversos o triant els mots més precisos encara que en ocasions concretes obliguin al lector a rumiar o a buscar al diccionari.

2. Els protagonistes

Els protagonistes d'aquestes històries acostumen a ser personatges normalment joves, emprenedors, amb molta iniciativa com ho demostren els de la colla dels 10 quan inventen el bàsquet sobre patins, per exemple... Són personatges que tenen una gran capacitat d'organització i que s'estimulen entre ells. Normalment un és el líder a qui la resta segueix amb devoció i fidelitat...

3. La relativa importància de l'argument

En moltes novel·les infantils d'en Carbó, sembla que l'argument no tingui excessiva importància. Molt sovint són novel·les realistes però més que allò que fan els personatges, sembla que a l'autor li agrada més descriure què diuen, com es comuniquen, com es relacionen, com s'expressen... Una altra cosa són les novel·les juvenils on l'aventura ja té una trama i l'argument són molt més sòlids.

4. Crònica de la quotidianitat

És molt important en Carbó el relat o la crònica de la quotidianitat... o el relat d'alguns aspectes de la història més recent.

5. De l'humor més genuí a la ironia mordaç i a la crítica més contundent.

L'humor és un ingredient permanent i que Carbó maneja de forma excel·lent. L'humor i la naturalitat amb que explica les coses i, també, l'espontaneïtat dels diàlegs... I de la ironia més mordaç a la crítica, sovint, contra l'espècie humana.

A través de la crítica, Carbó mostra quines són les actituds humanes que més el molesten.

6. La presència dels missatges,

Algun crític, per exemple en Pep Molist, ha dit que sovint en l'obra de Joaquim Carbó "el missatge envaeix el camp literari". És evident que Joaquim Carbó aprofita moltes ocasions per transmetre missatges als lectors fruit del seu deler per fer arribar una idea, una preocupació, una advertència. Alguns són més subtils i d'altres són molt directes i explícits.

7. Sensibilitat per la cultura, pels llibres, pels coneixements

Els elements culturals acompanyen tothora als protagonistes de les novel·les de Carbó. Els protagonistes, per norma general, són vius, curiosos, que estudien, que es fan preguntes sobre les coses, que llegeixen... Sovint hi apareixen llibres i l'autor els té en compte i en parla...

8. La sensibilitat per determinats problemes socials

D'aquests problemes un és prioritari: per Joaquim Carbó és bàsic mantenir un respecte per la natura, pel planeta i, per què no, per l'espai. Carbó es manifesta a favor d'una harmonia on res ni ningú perjudiqui ningú i tothom aprengui de tothom.

9. La presència i sensibilitat pels animals

Si revisem la llista de títols de Joaquim Carbó en trobarem una vintena que ja en el títol apareix un animal i en uns quants títols més apareixen dins del relat. Són moltes les referències i els comentaris sobre la relació dels humans amb els animals, a vegades per denunciar-ne algun abús i en moltes d'altres per mostrar-ne les virtuts.

10. Sensibilitat per les coses senzilles i naturals

"Qualsevol detall, per senzill que sigui, pot ser motiu d'atenció dins la narrativa d'aquest escriptor que no creu que els brams d'ase pugin al cel. Més aviat és allò que passa desapercebut el que pot ser enlairat a gesta."

11. Literatura optimista i positiva

La majoria de narracions d'en Carbó, es desenrotllen dins un clima de sana alegria, amb personatges positius i bonhomiosos, on no hi apunta ni la violència ni el conflicte, i quan hi treu el cap algun element conflictiu se soluciona positivament i la situació en surt reforçada...

12. Presència i reconeixement dels valors humans

Carbó és un dels escriptors que té més en compte on adreça les seves novel·les i a quin públic es dirigeix. Paral·lelament, per tant, a l'interès de distreure el lector amb aventures més o menys divertides i trepidants, l'autor no desaprofita cap ocasió per facilitar l'adquisició d'aquells valors que han d'acompanyar sempre els joves. No cal dir que l'amistat i la solidaritat encapçalen el llistat de valors.

13. I, per damunt de tot, la complicitat amb el lector

Una altra de les dèries de Joaquim Carbó és estar a prop del lector, fer-li l'ullet de tant en tant, atrapar-lo a base d'una complicitat que permeti fer-se'l seu.

Bibliografia

CARBÓ, Joaquim: *Joaquim Carbó: setanta anys, un centenar de títols, un milió d'exemplars*. Barcelona: diverses editorials, 2002.

ALCOBERRO, Agustí: "Per molts llibres, Joaquim Carbó!" *Avui*. Barcelona.

Barcelona (27 d'octubre de 2003).

- ALOY, Josep Maria: "Joaquim Carbó: la imaginació al servei dels lectors". *Regió-7*. Manresa (24 de novembre de 1991). *Idees*.
- ALOY, Josep Maria: "Joaquim Carbó, narrador tenaz". *CLIJ*, 138. Barcelona (maig de 2001).
- ALOY, Josep Maria: "*L'última casa* de Joaquim Carbó". *Escola Catalana*, 451. Barcelona (juny de 2008)
- BATISTA, Antoni: "Joaquim Carbó". *Avui. Barcelona*. Barcelona (10 de juny de 1986)
- BLANCH, Xavier: "N'hem fet quaranta!" *Avui*. Barcelona (16 d'octubre de 2003)
- BOIX, Anna: "J. Carbó treu un llibre que apropa la Guerra Civil als infants", a l'*Avui*. Barcelona (18 d'abril de 1998)
- BONADA, Lluís: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (6 de juliol de 1989)
- BONADA, Lluís: "Joaquim Carbó". *El Temps*. València (11 de març de 1991).
- BOSCH, Alfred: "Baula". *Avui*. Barcelona (26.07.2006)
- BUSQUETS I GRABULOSA, Lluís: "Joaquim Carbó, de la subsistència a la professionalitat". *El Correo Catalán*. Barcelona (12 de novembre de 1980). *Plomes catalanes*.
- BUSSÉ, Xènia: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (2 de novembre de 2003). *Diumenge*.
- CASTELLS, Ada: "Qui fos Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (23 d'octubre de 2002)
- CASTILLO, David: "El 17 de maig del 2002". *Avui*. Barcelona (17 de juliol de 2005). *Diumenge*.
- CELA, Jaume: "Començar a fer realitat una utopia". *Avui*. Barcelona (6 de setembre de 1989).
- CELA, J. i Palou, J: "Apèndix" dins *Interfase amb mosca*. Barcelona: Barcanova, 1991.
- CIÉRCOLES, Marta: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (1 de juliol de 1999).
- CORTADELLAS, Xavier: "Joaquim Carbó". *Presència*. Girona (16 de setembre de 2005).
- DELGADO, Josep-Francesc: "40 anys de *La casa sota la sorra*". *Avui*. Barcelona (28 de desembre de 2006).
- FAULÍ, Josep: "La insistència fecunda de Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (25 de novembre de 2001).
- FAULÍ, Josep: "Joaquim Carbó: realidad y fantasía en la diversión y la didáctica". *La Vanguardia*. Barcelona (20 d'octubre de 1983).
- FUSTER, Jaume: "Joaquim Carbó, un utilitari de luxe". *Serra d'Or*. Barcelona (desembre de 1992).
- ISERN, Joan-Josep: "Llegint poesia al metro". *Avui*. Barcelona (28 de juliol de 2005).

- ISERN, Joan-Josep: "Madona Ofèlia i mestre Carbó". *Avui*. Barcelona (23 de setembre de 2004).
- IZQUIERDO, Oriol: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (25 de juliol de 1993).
- JANÉ, Albert: "Joaquim Carbó, narrador per a nois i noies". Faristol, 4. Barcelona (juny de 1987).
- JANÉ, Albert: "Els setanta anys de Joaquim Carbó". *Lletres*. Barcelona.
- JANÉ, Albert: *Joaquim Carbó*. Barcelona: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, 2003.
- LÓPEZ CRESPI, Miquel: "Joaquim Carbó: l'ofici d'escriptor" *El Mirall*. Palma (novembre-desembre de 1993).
- MARQUÈS, Carles: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (13 de desembre de 1992)
- MOLIST, Pep: "L'home i la casa". *El País*. Barcelona (3 de gener de 2003).
- MOLIST, Pep: "Exercici de sinceritat". *El País*. Barcelona (10 d'abril de 2008).
- NADAL, Marta: "Joaquim Carbó, un escriptor utilitari?" *Serra d'Or*, 346. Barcelona (setembre de 1988).
- NOGUERO, Joaquim: "La passió de llegir". *Escola Catalana*. Barcelona (juliol-agost-setembre de 2001).
- OBIOLS, Isabel: "Joaquim Carbó". *El País*. Barcelona (23 de gener de 2003).
- PIÑOL, Rosa Maria: "El best-seller discret". *La Vanguardia*. Barcelona (23 d'octubre de 2002).
- PIQUER, Eva: "Un set de juliol". *Avui*. Barcelona (24 de juliol de 2005).
- PIQUER, Eva: "Gràcies, Joaquim". *Avui*. Barcelona (31 d'octubre de 2002).
- PONS, Agustí: "Carbó, Joaquim". *Avui*. Barcelona (3 de desembre de 1992).
- RIBERA, Carles: "La casa del senyor Carbó", a *Presència*. Barcelona. (8 de febrer de 2008).
- RIERA, Ignasi: "Joaquim Carbó". *Avui*. Barcelona (23 d'octubre de 2002).
- RODÉS, Juli: "J. Carbó torna als adults amb una novel·la de sensacions i humor". *El País*. Barcelona (28 de novembre de 1991).
- SERRA, Màrius: "Carbó". *La Vanguardia*. Barcelona (7 de gener de 2003)
- TRIADÚ, Joan: "J. Carbó: novel·les de lectura juvenil". *Avui*. Barcelona (30 de març 1980).
- VILAMITJANA I PUJOL, Jordi: "La passió d'escriure". *Diari de Girona*. Girona. (4 de setembre de 2005). *8 Dominical*.